

# Jog és forradalom

Írta: Vámbéry Rusztem



Évszázados erejüket köszönik a napóleoni törvénykönyvek a francia forradalom tüzének, amely gondolati anyagukat egybeforrasztotta. Aminek látványosan a császár alkotó génusza kölcsönzött formát, hogy egész Európában a gazdasági liberalizmus rendjének biztos talpköve legyen, az valójában a forradalomban mérkőző erőknek statikai eredménye. Nem felel meg a történelmi tényeknek, ha az uralomról leszorított osztályok a forradalmi jogalkotásnak a fennálló jogrend szentségét vetik ellen, mert a példák, amelyekre Menger hivatkozik (Neue Staatslehre 103—104.), eléggé bizonyítják, hogy a jog erőszakos változásai, ha felülről származtak, sohasem találkoztak ily aggályokkal. Fejedelmek és földesurak sohasem haboztak, hogy rendi jogaikat forradalmi úton vívják ki. Amit ők egyik érdekör javára megtehettek, megtagadhatjuk-e azt a nép egyetemétől?

Lassú és észrevétlen a jog terebélyes fájának növése. Még lassúbb, ha a halalom vaspántja vet gátat a fejlődésnek. Közel egy évszázad — a júliusi forradalom — óta működnek a szociális erők, amelyek az írott jog oly szilárdnak látszó épületét aláássák. Ha a jogalkotás részleteiben, a jogalkalmazás gyakorlatában itt-ott érvényesülő szociális gondolat ideig-óráig levezethette is a jog alvilágának mindinkább elhatalmasodó erőit, el kellett jönni az órának, amelyben az evolúció a jog forradalmává sűrűsö-

dik. Látszólag a perc szülötte a forradalmi jogalkotás, valójában a visszaszorított fejlődés kitörése. Mint ilyen nem tagadása, hanem biztosítása a jog folytonosságának. Miként Jean Cruet hirdeti: beaucoup danarchie cest le désordre, mais un peu danarchie cest le progrès. Csupán a mértéktől függ, hogy a méreg éltető orvosság vagy éltet puszító anyag legyen.

Mi jogászok vagyunk ennek, a vajúdo társadalomnak orvosai, akiknek hivatása ügyelni, hogy a szükségesnél több méreg ne jusson a beteg szervezetbe. Nekünk, akik tudjuk, hogy nem a jog teremti a társadalmat, hanem a társadalom teremti meg a jogot, tevékeny rész jut ebben a teremtő munkában. Új rend alakul szemeink előtt és ennek csak úgy mint a réginek a lényege: a rend. Ma még kő, hamu és láva fedi a tűzhányó kitörési területét. Rajtunk áll, hogy a felszínre sodort termő erőket a társadalom új rendjének szolgálatába szervezzük. Rajtunk áll, hogy e vér- és könnyáztatott földön mielőbb valóra valljon a haldokló Faust fenséges álma:

Grün das Gefilde, fruchtbar; Mensch und Herde  
sogleich behaglich auf der neuen Erde,  
gleich angesiedelt an des Hügels Kraft,  
den aufgewälzt kühn-emsige Völkerschaft.  
Im Innern hier ein paradiesisch Land.

Solch ein Gewimmel möcht ich sehn  
Auf freien Grund mit freiem Volke lehn.

Mi, akik a legféktelenebb reakció minden poklain keresztül meg tudtuk menteni a negyvennyolcas rendi forradalom gyümölcseit, kishitűek lehetünk-e akkor, mikor a nép forradalmának vetését kell learatni? Sötét felhő mögül hasad az új nap aranyugarú hajnala: munkára kéveköttök, független Magyarország független jogászai!

Nincs okom, hogy e sorokon, amelyeket 1918 november első napjaiban a Jogtudományi Közönyben megjelent Forradalom című cikkemben írtam, bármit is változtassak. Legfeljebb a cikknek a címe szorul revízióra, mert akkor-tájt természetszerűleg még fel sem merült az a kérdés, amely minden eredménytelen forradalom nyomán fakad: forradalom vagy lázadás volt-e az, ami október 31-én és utóbb a proletárdiktatúráig történt?

Önként érthető, hogy a válasz nemcsak a véleménynyilvánítónak jogi meggyőződése vagy politikai érdeke, hanem aszerint is különböző lehet: mit értünk forradalom alatt? Az ellenforradalom tetszetős cégét viselő forradalomnak úgyszólván létérdeke, hogy az előző forradalmat az elnevezésben is diszkreditálja, mert egyrészt a köztudatban a forradalom fogalma nehezen választható el a Rákóczi-felkeléstől és a 48-as szabadságharctól, másrészt a szó magában hordja a tömegakarathoz a presztízsét, amely az uralkodónak vagy a kisebbségnek zsarnokságával szemben érvényesül. Ezért kellett a reakció 1919. évi forradalmának gondosan megszervezett sajtójában néhány otromba, de a tömegfantáziára gyakorolt hatásában ügyesen megválasztott, a valótlanoknak állandó és folytonos hangoztatásával az októberi eseményeket „patkánylázadássá” lefokozni. Ezenfelül az 1919-iki militarista Friedrich-puccs rendezőinek, akik a feudális és a velük érdekközösségben álló osztályok teljes rokonszenvét bírták, elsőrendű érdeke volt, hogy a felborulást okozó háborúról a figyelmet eltereljék. Ha a tömegindulatnak a veszített háborút matematikai szükségszerűséggel követő kitöréséről elismerik, hogy forradalom volt, amelynek elemi ereje elsöpörte a háborúért felelősnek tartott egyéneket és osztályokat, akkor az emberi hiszékenységgel túlbecsülése nélkül alig lehet felállítani a fikciót, hogy Károlyi és társai elárulták a hazát, hogy Jászi Oszkár előkelő gesztussal odaajándékozta Erdélyt és a Felvidéket az antantnak, hogy Mackensen megvédte

volna Magyarország integritását, hogy a fronton levő lerongyolt és éhező magyar osztagok néhány nap alatt ellenségtől megszállt területen átvonulva, a magyar határ sike-res védelmére siettek volna, ha Linder Bélának az ország határán elhangzott varázsszavai éhben meg nem akadályozzák.

És mégis a történeteket sine ira et studio szemlélő jogász is méltán vetheti fel a kérdést, vajjon az októberi események kimerítik-e a forradalom fogalmát? Történelmi-politikai nézőpontból a forradalom dogmatikus fogalma az alkotmánynak a fennálló jogszabályok megsértésével történt átalakításában áll. Ha sikerrel jár, akkor természetesen a megszilárdult új alkotmány idővel új jognak legitim, forrása lesz és Carlyle-lel szólva, pusztá ténykérdés, hogy mikor forrt ki eléggé ahhoz, hogy formába önthető legyen. E ténykérdés eldöntésének ideje még nem érkezett el, de ha célzatos hírlapi szölamoktól eltekintünk, megállapíthatjuk, hogy az u. n. ellenforradalom sok mindent tett ugyan, de az 1918 október 31-ét megelőző időben fennálló magyar alkotmányt mindezeideig nem állította vissza. Magyarországon ugyanis az alkotmány az örökös királyságnak és az országgyűlésnek intézményein alapult. Egyelőre tehát még függőben van a kérdés, vajjon a forradalom, ha egyáltalán az volt, sikerrel járt-e? Mert az, hogy a forradalom során különböző hatalmi csoportok kerülnek uralomra — girondisták, jakobinusok, direktórium — a forradalom egységén, ha azt a forradalom előtti állapottal állítjuk szembe, mit sem változtat. Független azonban a forradalom sikerének vagy kudarcának kérdésétől: vajjon az alkotmánynak jogsértő megdöntése, amely alig képzelhető ellenállás nélkül, a forradalommal fogalmilag összefüggő erőszak alkalmazásával történt-e? Akármily elfogultság tölti is el az októberi események „történéseit”, nem akadt még oly meghamisítója a tényeknek, aki azt állította volna, hogy az októberi átalakulás számottevő el-

lenállás leküzdésével történt. Oly frappáns volt a front felbomlásának lélektani visszahatása, hogy az alkotmányos rendet képviselő polgári és katonai hatóságok egyszerű felszólításra, részben anélkül is otthagyták helyüket, vagy pedig az átalakulás szükségszerűségét előre megérezve, ajánlották fel szolgálataikat a nemzeti tanácsnak. Nem szavakért vívott harc tehát, ha az októberi eseményekről azt állítjuk, hogy az történelmi nézőpontból nem volt forradalom, hanem a háborús Magyarország összeomlása. Forradalminak ez az átalakulás legfeljebb annyiban nevezhető, hogy a feudális osztályok fejevesztett visszavonulása a társadalom rétegeiben eltolódást idézett elő. Lehetséges, sőt valószínű végül, hogy ha a háborús uralom tényezői önként nem hagyják el helyüket, az ellenállás előbb-utóbb forradalmat váltott volna ki.

Külső hatásait tekintve, ez az összeomlás látszólag minden sem különbözött azoktól, amelyekkel a történelem során ismeretes forradalmak együtt jártak. De a jogász, aki a jog lényegét nem a formában, hanem a jogszabályok tartalmában találja, kötelességszerűen veti fel a kérdést, vajjon az a jogállapot, amely 1918 okt. 31-étől 1919 március 21-ig fennállott, forradalma volt-e a magyar jogfejlődésnek? Látszat szerint a népköztársaságnak 1918 november 16-án történt kikiáltása, ha eltekintünk az 1849 április 14-iki határozattól, forradalmi aktus volt. De az alkotmány erőszakos megváltoztatása feltételezi, hogy az alkotmánynak intézményei, amelyek ellen az erőszakot alkalmazzák, fennálljanak és működjenek. Tudvalévő azonban, hogy a király már november 14-én lemondott a hatalom gyakorlásáról, amely elhatározására a tanácsot forradalminak alig nevezhető tényezőktől nyerte, a képviselőház önként mondotta ki feloszlását és a főrendiház önként napolta el magát, anélkül, hogy fegyveres erő vette volna körül az Országházat, tiszték igazoltatták volna a képviselőket, vagy hatoltak volna be a folyosóra. Ha utólag az

alkotmányos tényezők fejvesztett menekülését a háborús kudarc felelőssége elől a „környezeti terror”, a sajtóizgalás és hasonló mentségekkel próbálták is igazolni, a frazeológia alig alkalmas arra, hogy az alkotmányos tényezők félelmét, amely cselekvésük egyedüli rugója volt, forradalmi erőszakká változtassa. Ha figyelembe vesszük, hogy 1918 novemberében a közhangulat a társadalomnak úgyszólván minden rétegében a köztársaság mellett foglalt állást, a legmerészebb fantáziával sem lehet elképzelni, hogy a királytól kinevezett és a királytól cserbenhagyott kormány mi egyebet tehetett volna, mint azt, amit a társadalomnak elég hangosan megnyilatkozó közvéleménye és a német, az osztrák meg a cseh-szlovák köztársaságok megalakulása után előállott külpolitikai helyzet egyaránt megkövetelt! Érheti-e ezért az alkotmány felforgatásának a vádja a legitizmus részéről, amely már előzőleg a felbomló monarchiának a fronton lévő katonáit megszavaztatta az államforma kérdésében, vagy az alkotmányt állítólag helyreállító ellenforradalom részéről, amely Budaörsön a királyra lövetett és a legitimizmusnak az Isten kegyelméből való uralkodással elválaszthatatlanul összefüggő alapgonddalát találta el? Mert az, aki az uralkodónak isteni akarrattól való meghihetettségét hirdeti, aligha arrogálhatja a jogot, hogy a király visszatérésének időpontjára nézve kijelentett akaratát a célszerűség nézőpontjából felülbíralja. Köztudomású, hogy az ausztriai házat trónöröklési jogától megfosztó 1921: 47. te. külhatalmak kényszere alatt jött létre, de fölvethető a kérdés: kik sértették meg érzékenyebben az alkotmányt: azok-e, akik a magyar közvéleménynek engedve proklamálták a „minden más országtól független és önálló” (Néphatározat I. cikk) köztársaságot, amelyre a volt uralkodóház tagjai is felesküdték, vagy azok, akik a magyar alkotmány megváltoztatását idegen hatalmaknak parancsszavára hajtották végre. E sorok írója korántsem tartozik a köztársasági államforma fanatikusa

közé, bárha nem tagadható, hogy a demokrácia gondolatának alakilag jobban megfelel, mint a monarchia és bárha a fejlődés iránya az egész kulturvilágban a köztársaság felé vezet. Minthogy azonban az államok fejlődésében mindinkább a gazdasági erők kerülnek túlsúlyra a közjogiak felett és a köztársasági forma — példa rá úgy Franciaország, mint az Egyesült Államok, — sajnos, egymagában éppen nem biztosíthatja a gazdasági demokráciát, célszerűségi nézőpontból vitatkozni lehet azon, vajjon a Károlyi-kormány helyesen járt-e el, mikor a köztársaság mellett foglalt állást, de a közjogi jogfolytonosság ellen nem vétetett. Ez a jogfolytonosság megszakadt, midőn az alkotmányos tényezők működésüket beszüntették, anélkül, hogy saját pótlásukról gondoskodtak volna: a közhatalmat de facto gyakorló kormány tehát nem döntötte meg az alkotmányt — sem erőszakkal, sem anélkül, — hanem csupán az önként támadt hézagot töltötte be. Jól vagy rosszul-e, előlött nem a jogásznak, hanem a történelemnek kell döntenie.

Minden jog, tehát az alkotmányjog is, hatalomból származik és a hatalomnak önkorlátozása célszerűségi okból vagy a hatalom megalkuvása oly erővel, amelyek létét fenyegetik. Minthogy ilykép a jog a hatalommal szemben álló gyengébb félnek a fegyvere hazánkban, ahol az Árpád-ház kihalta óta csekély megszakítással idegen uralkodó gyakorolta a hatalmat, de különösen a Habsburgok centralisztikus törekvéseivel szemben az alkotmány formai jelentősége sokkal nagyobb volt, mint a legtöbb külföldi államban. Legalább is azok számára, akik az alkotmánynak u. n. sáncain beülni állottak. Kitűnik ez abból, hogy midőn az alkotmányos jogok kiterjesztése volt az alkotmány formai sérelmének célja, midőn az uralkodó a kiváltságosak száz-ezreivel szemben a tömegek millióira apellált, mint pl. az u. n. darabont kormány idejében, az alkotmány ellen irányuló támadás miatt nyilvánított felháborodás alig volt cse-

kélyebb, mint akkor, amidőn az uralkodóház Jellachich seregével támadt a nemzeti függetlenséget és modern szabadságjogokat jelentő alkotmány ellen. Ez a hagyományos érzékenység, amely a magyar közjog alakiságához tapadt, érthetővé teszi, hogy az uralkodó osztályok, midőn az összeomlás okozta bénító rémületükből felocsúdtak, az alkotmány felforgatásának bélyegezték az októberi eseményeket. Forradalom csupán élő és működő hatalommal szemben lehetséges. Midőn a monarchia a veszített háborútér-mészertes következményeképp darabokra hullott, a Pragmatica Sanctio és a hatvanhetes kiegyezés létalapját veszítette, azi uralkodó lemondott a hatalom gyakorlásáról — még legitimista álláspontból sem könnyű a november 16-iki határozatot, amely a közjogi káoszban ideiglenesen szilárd pontot igyekezett megteremteni, forradalomnak nevezni. Még kevésbé lehet azt forradalomnak tekinteni, ha tartalmát: a közjogi szabadságok kiterjesztését és megerősítését tartjuk szem előtt, aminthogy a Károlyi kormányzatnak jogalkotó kísérletei — úgy a köz-, mint a magánjog terén — belekapcsolódnak a jogfejlődés folytonosságába.

Minthogy a Károlyi-kormányt a politikai helyzet el-sodorta, mielőtt nemzetgyűlési választás útján jogalkotó törekvéseinek alaki szentesítését megszerezhetné volna, természetesen csak kísérletről lehet szó. Jogi nézőpontból nem szorul bővebb kifejtésre, hogy az u. n. *néptörvények*, bárha az Országos Törvénytárban tették is közzé és bár — nyilván a szó lélektani hatásának okából — törvényeknek keresztelték, csak kormányrendeleteknek tekinthetők, amelyek a kormány egyéb rendeleteitől egyrészt a bennük szabályozott joganyag nagyobb fontosságában, másrészt abban különböztek, hogy azoknak a bíróságok által törvényként történt alkalmazása magának a jogforrásnak kölcsönzött szokásjogi erőt. (V. ö. *Almási*: Jogt. Közi., 1919. évf. 7. sz.) Akár a néptörvények, akár a Károlyi-kormány egyéb rendeleteinek jogi tartalmát vizsgáljuk,



azokból hiányzik a forradalmi törvényhozások sajátos jellege: a jogfejlődés vonalát megtörő cezúra, a rendelkezések tartalmi szembehelyezkedése a korábbi jogállapottal. Kétségtől forradalmi jellegű volt az 1789-iki Déclaration des droits de l'homme és a nyomába lépő törvényhozás, amely a hűbéri jogrendszerrel szembeszállva, a népuralmat, a szabadságot és a törvény előtti egyenlőséget iktatta törvénybe és tartalmilag forradalmi volt az 1848-as törvényhozás is, amely az abszolutizmust alkotmányossággal, a rendi országgyűlést népképviseléssel, a cenzúrát sajtószabadsággal cserélte fel, eltörölte a jobbágyságot és az ősiséget s ezzel alapjaiban rendítette meg a magyar magánjognak egész archaikus épületét. Ezekről eltérően, az 1918. évi u. n. forradalom a magyar jog újabb fejlődésével nemcsak hogy ellentétbe nem került, hanem éppen ellenkezőleg, a negyvennyolcas törvényekben foglalt jogelveket igyekezett az 1875 óta hozzájuk tapadt reakciós salaktól megtisztítani és reális tartalmat igyekezett adni azoknak a jogi jelszavaknak, amelyeket a múlt század kilencvenes éveitől a törvényhozás és a jogtudomány hirdetett anélkül, hogy megvalósításukat valaha komolyan vette volna. Értem ezalatt a jognak szociális eszményét.

Bár a jog eredetében és megnyilatkozásának alakjában egyaránt a nemzeti kultúrának terméke, a XIX. század második felében az egyes államok jogrendszere mind többet veszít elszigeteltségéből. Ennek a jelenségnek oka nemcsak az egyöntetűségekre törekvő nemzetközi szerződéseknek és egyezményeknek szaporodása a jog különböző ágazataiban, hanem a gazdasági gondolatnak előretörése a jog fejlődésében. Annak a kevésbé örvendetes hatásnak az ellenhatásaként, amelyet a liberalizmus a gazdasági erők felszabaddításával a tőke túlhatalma ellen egyenlőtlen fegyverekkel harcoló munkásosztályra gyakorolt, több-kevesebb őszinteséggel kényszerültek a kormányok a szociálpolitikai program megvalósítására. Ez a program, amely-

nek lényege a gyengébb védelme az erősebbel szemben, az emberi életnek a vagyoni érdek fölé helyezése, természetesen mélyen belevágott a liberalizmust a napóleoni Codexek nyomán kifejező jogrendszerbe. Az egyenlőtlenségeknek egyenlő mértékkel mérő szerződési „szabadságot”, amely a francia forradalom „vívmánya” volt, a gyengébb fél védelmére kollektív szerződések, a női és gyermekmunka korlátozása a vállalkezési szabadságot és a magántulajdont egyaránt megszorította a közérdekű monopóliumok alakjában érvényesülő államosítás és kisajátítás, a szülői hatalom szabadságát megfékezte a gyermekek fokozottabb állami védelme. Midőn a német birodalom polgári törvénykönyvének tervezete megjelent, Gierke messzehangzó szava hirdette, hogy „a magánjog vagy szociális lesz, vagy nem lesz”. Mengernek „Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen” című munkájában a tervezetet bírálva, a szociális irányú magánjognak kidolgozott programját állította fel. Joggal mondhatta tehát a lipcei egyetem konzervatív civilistája, Sohm: „Dem Gedanken der Freiheit des Einzelnen, den der dritte Stand in die Welt gesetzt hat, ist der soziale Gedanke an die Seite getreten, der dem vierten Stande entgegenkommt.” Ha lehet, még nyomatékosabban nyilvánult meg a szociális irány a büntetőjog terén, ahol annak felismerése, hogy a kriminalitás túlnyomó részében társadalmi tényezőknek, elsősorban az alsóbb néposztályok gazdasági, szervezeti és erkölcsi gyengeségének terméke, messzeható logikai következményekkel járt. Így mindenekelőtt azzal, hogy a bűncselekményeket termelő tényezők elhárítása: a megelőzés mindinkább tért hódított a megtorlással szemben. Ennek eredménye volt a kezdő bűnös kiméltése (feltételes elítélés), az erkölcsi veszélyben forgó fiatalok megmentése (gyermekbíróság), a patronázs kiépítése, a perjogban a helyzetileg gyengébb fél: a terhelt pozíciójának körülbástyázása a váddal szemben. De kifeje-

zést nyert e gondolat az emberi életnek és testi épségnek mind fokozottabb védelmében a vagyoni javakhoz képest, az alsóbb néposztályokat képviselő tömegek, a munkások, a nők, a gyermekek érdekeinek fokozottabb büntetőjogi oltalmazásában.

Abban az arányban, amelyben a magyar jog a nyugati kultúrnépek jogához hasonult, a jogfejlődés egyetemes iránya elismerésre talált a magyar jogtudományban, amely hazánkban mindenkor előcsatárja volt a törvényhozási törekvéseknek. De az u. n. szabadelvű korszaknak kormányzata a XIX. század vége felé a politikai erőviszonyoknak szemmelátható nyomása alatt, amelynek a feudális osztályok rövidlátó hatalmi gögjükben nem nyitottak biztonsági szelepet a törvényhozásban, legalább is hirdetni voltak kénytelenek a jog szociális fejlesztésének jelszavait. Itt-ott ugyan találkozunk jogalkotásokkal, amelyek a kor intő szavát tükrözik — így Széll Kálmánnak az állami gyermekvédelmet megvalósító törvényeiben, az ipari balesetvédelmi törvényben (1893: XXVIII. te), amelynek értékét az 1907: XIX. te. jelentékenyen leszállította, a büntetőtörvény novellájában és a fiatakorúak bíróságáról szóló törvényben stb. — de a jog szociális irányban való átalakítása túlnyomó részben mégis csak megmaradt tetszetős jelszónak. Ha kitűzött, de be nem váltott kormányzati program komolyan vétele és annak megvalósítására irányuló törekvés forradalminak nevezhető, akkor és ennyiben a Károlyi-korszaknak jogalkotó kísérletei valóban forradalmiak voltak. Ha azonban a jogfejlődés reális tartalmának látószögéből ítéljük meg azokat a törekvéseket, amelyek 1918 okt. 31-től 1919 márc. 21-ig akár kibocsátott rendeletekben, akár azokat előkészítő munkálatokban keresnek érvényesülést, — meg kell állapítanunk, hogy azok elenyésző kivételekkel *vagy a 48-as törvényeket igyekeztek a kiegyezés óta hozzájuk tapadt reakciós salaktól megtisztítani és eszmei tartalmuk tisztaságában megvalósi-*

*tani, vagy a szociális gondolatkörből fakadtak, amelyet a háború előtti két évtizedben a jogtudomány hirdetett és a törvényhozás sem mert nyíltan megtagadni.*

Nem történetét, csupán jellemzését írom a Károlyi-kormányzat jogalkotó kísérletének s ezért a jog tágas birodalmának végigszántása helyett jellegzetes példákra szorítkozhatom. Minden demokratikus és szociális jogalkotásnak első feltétele, hogy a törvényalkotás a nép széles rétegeinek meggyőződését fejezze ki. Ha tehát az általános és titkos választójog kérdése ama szakértekezlettől kezdve, amelyet Tisza István gróf 1904-ben hívott össze, egy negyedszázadon át nem is dominálta volna a magyar politikát, ha az 1913: XIV. te. és az 1918: XVII. tc.-nek nem is volnának mértföldjelzői a feudális osztályok makacs és rövidlátó ellenállásának, az u. n. I. néptörvény, amely kertelés és kibúvók nélkül kívánta a választói jogot minden 21 éves férfinak és 24 éves nőnek megadni és a népakarat őszinte érvényesülését a szavazás titkosságával biztosítani, logikai szükségszerűség volt. Ezt elég szembezőköen bizonyítja a Friedrich-féle választójogi rendelet, amelyet az 1920: I. te. magáévá tett és amelyet Bethlen gróf is csak a népképviselőlet megkerülésével birt ideig-óráig visszacsínálni. Hogy a néptörvény”vagy a Bethlen-féle rendelet képviseli a jogfejlődés folytonosságát: ez a kérdés alig igényel választ. Politikai jogok és szabadságok terén a fejlődés fogalmilag jogkiterjesztést jelent. Így a sajtó szabadságáról, a nép esküdtbíróóságáról, az egyesülés és gyülekezés szabadságáról szóló néptörvények az 1848-as törvényhozásnak egyenes ágon való legitim leszármazottai. Hogy a gyermekek túlnóttek atyjukon, e szemrehányás talán jogos, de magyarázatát találja a természetes fejlődésnek négy évtizedes korlátozásában. Mint az 1848: XVIII. te. utóda, a valóságban azonban visszafejlesztője az 1914: XIV. te. a sajtószabadság elvét hirdette, a néptörvény a cenzúra, a kaució, a terjesztési engedély

eltörlésével azt meg is valósította. Ha ezenfelül a maga tisztaságában állította vissza a fokozatos felelősséget és kiküszöbölte az együttes felelősséget, amelyet az 1914-es törvény — miként Edvi-III. Károly írta: — becsempészett, ez talán csaknem megszakítása a jogfolytonosságnak. Nem jelent gyökeresebb reformot az esküdtbíráskodás helyreállítása sem, amelyet a háborús jog elnémított, épp oly kevéssé, mint az esküdtképeség feltételeinek a községi választójoggal történt azonosítása. Megengedem, jogászi fülnek furcsán hangzik, ha ugyané néptörvény az esküdtbíráskodást „fontosabb ügyekben” rendeli, de nem szabad felednünk, hogy az u. n. néptörvények sokkal inkább jelentettek jogpolitikai programot, mint jogalkotást a szónak törvénytechnikai értelmében, amely az új rendnek vajúdasokkal teli idejében fogalmi lehetetlenség. Hasonlóképp csupán elvi deklaráció az egyesülés és gyülekezés szabadságát biztosító néptörvény, amely az egyesülési és gyülekezési jog gyakorlását minden hatósági engedélytől függetleníti s csak az egyesület jogképességét fűzi ahhoz a feltételhez, hogy az egyesületek jegyzékébe bevezessék. Tudvalévő, hogy e fontos közjogoknak gyakorlása a háború előtt kormányrendeletek kényétől függött, amelyeket háború idején az 1912: LXIII. te. 9—10. §-aiban foglalt tilalom váltott fel. Hogy a lapidáris szabályozás — különösen a magánjogi egyesületekre vonatkozó — számos kérdést hagyott megoldatlanul, az nyilvánvaló, de a Károlyi-kormánynak, amely a nemzetgyűlési választásig se jutott el, alkotmány hiányában érthetően sokkal fontosabb volt a jövő irányelveinek programatikus kitűzése, mint az alkotmányjogilag légtüres térben való jogalkotás.

Magánjogi téren a határozott célkitűzéstől eltekintve — a jog lehető szocializálása legyen a tendencia (Berinkey: Jogállam 1919. Jan. 57. 1.) — a program részletes megvalósítását nagyrészt az előkészítés szakában akasztották meg az események. Ezt egyrészt az a vágy

magyarázza, hogy mindenekelőtt a háborús jognak az egyéni szabadságot korlátozó rendelkezései, a kollektivizmusnak az a paródiája takarítassék el, amely szocializálta a fogyasztást és szabad teret engedett a termelés féktelen visszaéléseinek, másrészt a feladat nehézségei. Mert a jog demokratikus irányú fejlődésének fundamentumai sokkal inkább voltak meg a háború előtti jogban, mint a szociális jelszavakat megvalósító jogintézmények. De azért e téren is találkozunk szinguláris javaslatokkal és rendeletekkel, amelyek félre nem ismerhetően jelzik az irányt. így a házasságon kívül született gyermek jogviszonyairól szóló törvénytervezet, — *Meszlény* Artúrnak munkálata, aki a magánjog szociális fejlesztéseinek irodalmi előkészítésében évtizedek óta vezető szerepet játszott, — midőn a törvénytelen gyermek és az apa házasságonkívüli rokonságának alapgondolatából indul ki, belekapcsolódik az 1916. évi 3982. I. M. E. számú rendeletbe, amely már a háború alatt figyelemreméltó haladást tett a házasságon kívül született gyermek magánjogi védelmében. Éppen nem jelent nóvumot a magántisztviselők jogviszonyának szabályozása tárgyában kibocsátott rendelet, (4951. és 6488/918. és 364/919. M. E. sz. a. dr. Pap Dezső államtitkár munkája) amelyek a hadbavonult alkalmazottak szolgálati szerződéseit <sup>m</sup> szabályozó 4118/915. sz. háborús rendelet helyébe lépve, súlyos terhet rótt ugyan a vállalkozókra, de a szociális gondolatnak azt a mértékét sem haladja meg, amely Németországban és Ausztriában még a háború alatt a bevonult alkalmazottnak felmondását tilalmazó rendelkezésben nyilvánult meg. Hogy a munkaügyi bíraskodásról szóló (IX.) néptörvény (dr. Pap Géza munkája) tervezete még a háború alatt készült, az épp oly köztudomású, mint az, hogy e néptörvény az 1920:1. te. alapján 9180/1920. M. E. rendelet kibocsátásáig hatályban maradt anélkül, hogy az utóbbi rendelet elvi alapjaiban a Károlyi-korszak

néptörvényétől lényegesen eltérne. Hasonlóképp messze a háború előtti időbe (1894. és 1901.) nyúltak vissza a biztosítási magánvállalatok állami felügyeletéről szóló (XXIX.) néptörvény (dr. Nádas László munkája) előzményei, amely Európában úgyszólván utolsónak helyezte állami ellenőrzés alá a biztosító társaságokat a biztosított felek érdekeinek, behatóbb védelmére, mint aminőt a kereskedelmi törvény nyújtott. Mindezekben a korábbi joggal a legszerveesebben összefüggő jogalkotási szárnypróbálgatásokban nyoma sincs a forradalmiságnak, bárha kétségkívül a szociális gondolat szolgálatában állanak. De nem volt forradalmi az a szellem sem, amely a Nemzeti Tanács szaktanácsában megnyilvánult. Azon az ülésen, amelyen *Bartha* Richárd államtitkár (jelenleg a kormányzó kabinetirodai főnöke) meggyőző indokolással mutatta be az amnesztiatörvény és a rehabilitációs javaslat tervezeteit, az elnök: *Szladits* Károly egyetemi tanár klasszikus megnyitójában jelölte meg a jog demokratizálását és szocializálását, mint a jogalkotás irányító elveit. Hangsúlyozta, hogy jogrendszerünk már 1848-ban rátért a demokratizálás útjára. „Ezeket a szép hagyományokat — úgymond — kell továbbfejleszteniünk. El kell háritanunk mindazokat az akadályokat, amelyek a formai jogegyenlőség teljes kifejtésének még mindig útjában állanak . . . Amíg a demokratizálás voltaképpen csak formai jogegyenlőséget teremt, addig a szocializálásnak feladata enyhíteni és áthidalni a nagy társadalmi ellentéteket, amelyek korunkat még mindig jellemzik. A jog szocializálása sem olyan folyamat, amely most indult meg, nálunk is már többen mutattak rá, de a nagy társadalmi átalakulás erősebb lendületet ad neki . . . így alakul át lassanként a tulajdon merő individualisztikus hatalomból társadalmi funkcióvá, amely a kötelességek egész sorával jár, e hatalomnak a közérdekhez mért gyakorlására, így nyújt a jog a szerződési szabadság korlátozásá-

val egyre több oltalmat az embernek mindennemű kizsákmányolása ellen. Szociális kívánalom ezért jogrendünkkel szemben mindennemű embergondozás . . . munkajogunk modern kialakulása . . . mindenképp a mai vagyonenlosztásból eredő hátrányok fokozatos enyhítése, a nemzeti gazdálkodás épségben tartása mellett.” Akár e beszéd célkitűzését, akár a szaktanácsban lefolyt viták gyorsíró jegyzőkönyveit olvassuk, nem találunk egyetlen gondolatot sem, amely nem a háború előtti jogrendszerünk természetes és szükségszerű továbbfejlődését jelentené és amely ne lenne egyszersmind az emberszeretetet jelentő *kereszténység* vagy a magyar állampolgárok egyetemét kifejező *nemzeti* gondolatnak jogi egyenértéke. Hn. és amennyiben az u. n. kurzusnak egyáltalán van pozitív jogpolitikai tartalma, úgy azt kongeniálisabban alig lehet kifejezni, mint ahogy a Károlyi-kormányzat jogalkotó törekvései megtestesítették. Viszont amennyiben a jogalkotás forradalmat jelent, azt nem csupán a pro-letárdiktatúrának a parlamentáris demokráciával és a korábbi jog alapintézményeivel (tulajdon, házasság, stb.) kifejezetten és bevallottan szembehelyezkedő rendszerében találjuk meg, hanem az 1919-iki ellenforradalomnak logalkotó törekvéseiben is. Mert a kivételes hatalomnak a hadi állapot megszűnte után való fentartása, ha a nemzetgyűlés azt jóváhagyja is, legfeljebb alkotmányosan engedélyezett abszolutizmust jelent, mint ahogy a botbüntést visszaállító 1920:XXVI. tc., a numerus claususban a jogegyenlőség elvét megtagadó 1920: XXV. tc, a donációs birtokot felelevenítő vitézi telek (1920: XXXVI. te. 77. §.) intézménye, a belső meggyőződést („magatartás”) súlyos joghátrányokkal sújtó u. n. rendjavaslat stb. éles szövegben helyezkedtek szembe a magyar jogfejlődés eredményeivel, amelyek a XX. század kezdetén egyszersmindenkorra biztosítottak látszottak. Hogy a jogszabályoknak e forradalma alkotmányos formák közt játszódott le, az mitsem



változtat jellegükön: a revolúció az evolúcióval szemben a fejlődés vonalának cezúrák megszakítása, amely épp úgy lehet ugrás a jövő, mint a múlt sötétségébe.

Ha a Károlyi-korszak jogalkotó próbálkozásai az összeomlás utáni káoszban hasonlíthatatlanul összehangzóbbak is a háború előtti joggal, mint az 1919-iki forradalom jogi reakciója, köteles tárgyilagossággal meg kell állapítanom, hogy a Károlyi-korszak sem volt a jogalkotás terén mentes minden diszharmóniától, amelyet az összeomlás utáni zavar és bizonytalanság megmagyaráz ugyan, amely azonban mégis dísztelen folt a törekvések eszméi tartalmán. Ilyen mindenekelőtt a „forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről” szóló (XX-ik) és „a háborúval kapcsolatban felelős személyek elleni eljárás előkészítéséről” szóló (XXII-ik) u. n. néptörvény. Az előbbi ellen, amely az ellenforradalom idejében szomorúan állandósult internálást a jogszerűség látszatával ruházta fel, e sorok írója úgy a Magyar Jogászegyesületben, mint a szaktanácskozmányon — sajnos, eredmény nélkül — erélyesen szót emelt. Az utóbbiról a Jogtudományi Közlönyben (1919. 10. sz.) a következőket írtam:

Ha a most megalkotott néptörvény a minisztereknek vagy más felelős személyeknek ily irányban leendő felelősségre vonását biztosítja, úgy nyilván abból a feltevésből indul ki, hogy a nemzetgyűlés majdan e cselekményeket büntetendőkké fogja nyilvánítani. Nekünk azonban a visszaható erejű büntetőtörvény egyformán ellenszenves, akár Balogh Jenő és társai alkotják meg, akár Balogh Jenő és társai ellen a népköztársaság. Mert a személyes szabadságot épp úgy meg kell védeni a feudalizmus katonai szellemű, mint a tömegek érzelmi önkénye ellen. Jól tudjuk, hogy a tömeghangulat mindig antropomorph és a történelmi materializmus alapigazságának belátása ellenére is hajlandó Xerxes példáját követve a tengert meg-

korbácsoltatni. Bármily szuverénnek ismerjük is el az összeülő nemzetgyűlést, arra mégsem tartjuk hivatottnak, hogy törvény útján döntse el Taine és Carlyle örök vita-kérdését: vajjon a hősök mozgatják-e a történelmet, vagy az események szülik-e a hősöket? De még akkor, ha a voluntarizmus elvét valljuk is, épp oly nehéz feladat a háború okai és feltételei közt különböztetni, mint amily nehéz a felelős személyek körét meghatározni. Alig szenvedhet ugyanis kétséget, hogy a háborút nemcsak miniszterek és hadvezérek „okozták”. A háborúokozás bűncselekményének tényálladékában az alanyi és tárgyi elemek szabatos megjelölése tehát egyaránt súlyos probléma elé állítja a törvényhozást. Már eleve tiltakoznunk kell azonban, hogy a megoldásban a kodifikátort mint szakértő: a bosszú és a gyűlölet támogassa, noha érthető, hogy az emberiség végtelen szenvedései ma ezeket az érzelmeket váltják ki. Bár emberi alkotás a jog, lényét hazudtolná meg, ha nem tudna az emberek föle emelkedni.”

Sajnos, az internálás, amely a háború alatt a hadviselésre veszélyes egyének ártalmatlanná tételére szolgált, a Károlyi-korszakban a politikai gyűlöletnek vált eszközévé és ezzel példát mutatott úgy a proletárdiktatúrának, mint az ellenforradalomnak, amely azt bőségesen ki is használta. Politikailag ugyan érthető, hogy a kommunisták le tartóztatását jobbfelé egyesek internálásával kívánták el-lensúlyozni, akik a tömegek szemében a háborús gondolkodás és a legitimizmus szimbólumainak mutatkoztak, de abban a jogrendszerben, amely a szabadságjogok biztosítását tűzte célul, mégis bántó groteskséggel hatott a személyes szabadságnak közigazgatási elvonása. Csupán a viszonyok kényszerében talál mentségre a közkegyelem gyakorlásáról szóló (XV-ik) néptörvény is, bárha logikai következménye volt a hadbavonultak büntetésvégrehajtását felfüggesztő háborús rendeleteknek. míg a szorosabb értelemben vett politikai bűncselekményeknek biztosított

kegyelem, úgyszólván természetszerűleg együttjárt a politikai átalakulással, addig a büntetés tartama alapján (hat hóig feltétlenül, két évig, ha 1918 okt. 31. előtt két éven belül követték el a cselekményt) biztosított amnesztia a büntetésben rejlő fegyelmezési hatalomnak oly gyengítését jelentette, amely az összeomlást követő időben automatikusan meglazult jogrendnek komoly veszélyeztetését vonta maga után. Leghátrányosabb hatása azonban ismét a rossz példában mutatkozott, amelyet az ellenforradalomnak nyújtott, amely a közkegyelmet, legalább is az egyik oldalon, oly tágra szabta, hogy az élet és vagyon ellen irányuló legsúlyosabb büntettek elkövetői is megmenekülhettek a megtorlás elől. Kevésbé illettek a kor jogalkotó programjába a népköztársasági államforma védelméről szóló (XI-ik) és az árdrágító visszaélésekről szóló (XII-ik) néptörvények. Az előbbi ugyan jellegzetes példája, hogy a Károlyi-korszak mily aprólékos aggodalommal ragaszkodott még a törvénytechnikai kifejezésekben is a jogfolytonossághoz, amennyiben a néptörvény szószerint vette át a Btk. idevágó rendelkezéseinek és az 1913: XXXIV. tc. fogalommeghatározásait, de miként a királyság védelméről szóló törvény, annak idején, szomorú jele volt a királyi hatalom iránt érzett tisztelet hanyatlásának, épp úgy az 1919-iki néptörvény is a kormányzat gyengeségéről tanúskodott. Államformáknak válságos időkben nyújtott törvényes védelem mindig azt bizonyítja, — példa erre a legújabb német birodalmi törvény is, — hogy a kormányzat nem bízik saját hatalmában. Ezt az önvallomást a Károlyi-kormánytnak, amely erejét közvetlenül a népakaratból merítette, annál inkább kerülnie kellett volna, mert az események úgyszólván ad oculos demonstrálták, hogy büntetőtörvények politikai hibákat mily kevésbé bírnak ellensúlyozni. Ami pedig az árdrágítás ellen irányuló törvény iránt, az ugyancsak egy abból a hosszú sorozatból, amely következetesen tanúskodik a jog és gazdaság küzdelmé-

ben az előbbinek szükségképeni kudarcáról, mégis erősen kirí abból a jogalkotó tevékenységből, amelynek egyik vezető gondolata a gazdasági élet érc törvényeinek elismerése volt. Mindenesetre jellemző, hogy míg a néptörvény szerzője (dr. Lengyel Aurél) mintegy mentegetődzve hangsúlyozza, hogy az „minden izében kivételes, csupán a rendkívüli viszonyok tartamára szánt” alkotás és óva int a reménytől, hogy „végrehajtása során a drágaság szünni vagy enyhülni fog”, mert csak a fokozottabb kínálat vezethet az árak csökkentésére, (Jogállam 1919. 203.) addig egyik kommentátora (dr. Degré Miklós) legalább is a további drágulás megakadályozását várja, mint eredményt, s ha ez be nem következne, már eleve is szigorúbb törvény hozatalát jósolja. Hogy az árak és a büntetések nemes versenyére vonatkozó naiv jogász koncepció az ellenforradalomban megvalósult (1920: XV. te.) az a jóslat helyességét bizonyítja.

Az utóbb említett néptörvények ugyan súlyos szépséghibái a demokratikus és szociális irányú jogalkotásnak, de az erkölcsi felelősséget, amely miattuk a kormányzatot terheli, lényegesen enyhíti, — legalább ex post szemlélve, — hogy e hibák sokszorosan ismétlődnek az 1919. évi ellenforradalmat követő törvényhozásban. míg a Károlyi-korszaknak zavaros közállapotaiban, midőn a halálra sebzett állami szervezet pusztá létéért külső és belső ellenséges hatalmakkal küzködik, a jogalkotásnak most említett diszharmonikus példái, ha nem is menthetők, de érthetők, addig az ellenforradalom a hibából erényt kovácsol és úgyszólván előre megfontolt szándékkal, rendszeresen szakította meg a háború előtti jogfejlődés folytonosságát. Hogy azonban a Károlyi-korszak jogszabályainak tartalma a fejlődés gondolatát túlnyomó részben mily elemi erővel fejezte ki, arról nem csupán az 1920. évi i. te. 9. §-a alapján érvényben tartott néptörvények és rendeletek egész sora tanúskodik, hanem még inkább azok az 1920

óta alkotott törvények és rendeletek, amelyek nolensvolens kénytelenek voltak tartalmilag egyes néptörvények gondolatkomplexumát magukévá tenni. Mert forradalmi rendelkezéseket az ellenforradalom megsemmisíthet, de a szükségszerű fejlődés eredményén hatalma megtörik. Szerecsére a jogfejlődésben vannak elemi erők, amelyekkel a reakció is kénytelen megalkudni.

Ha tehát a jogot nem a formák fétisének, hanem az állammá szervezett társadalom akarati tartalmának tekintjük, a Károlyi-kort alig érheti jogosan a vád, hogy a magyar jog folytonosságát forradalmi módon megszakította volna. Ezt a diagnózist csak megerősíti a jog végrehajtóinak, különösen az igazságszolgáltatás személyzetének akkoriban tanúsított magatartása. Bíróságaink nemcsak alkalmazták a néptörvényeket és rendeleteket, holott az 1869: IV. te. 19. §-a tudvalevőleg feljogosítja a bírót, hogy [a konkrét esetben a rendelet törvényessége felett] Ítéljen, hanem testületileg és egyenként lelkesedéssel csatlakoztak a kormányzathoz. Ha mostanában akadnak is egyes bírák, akik büszkén kovácsolnak tőkét abból, hogy beteget jelentettek, amikor a bírói testület a Nemzeti Tanácsnak kezébe esküt tett, ez a *reservatio mentalis* oly mélyen volt elásva lelkükben, hogy négy hosszú év kellett, amíg felszínre került. Öt év múltán szinte megilletődéssel olvassuk a Kúria akkori elnökének, boldog emlékü *Günther* Antalnak szavait: „Ez a nemzet, ha akarata szabadon megnyilatkozhatott, mindig a jogeszmét törekedett érvényre juttatni. A népakarat most a maga hatalmával az ország teljes függetlenségét állította vissza és a népköztársasági államformát kiáltotta ki. Ezért hívtam össze haladék nélkül ezt a teljes ülést, hogy alkotmányos hűségünket megerősítsük. Ezt az esküt letesszük az 1869: IV. tc.-nek a bírói függetlenség elvéből folyó rendelkezése szerint. . . abban a benső meggyőződésben, hogy azzal nemcsak hivatali, hanem hazafiúi kötelességet teljesítünk.”

Válaszában *Ráth* Zsigmond, jelenleg is másodelnöke a Kúriának, hangoztatta, hogy „átérezzük ennek az átalakulásnak jelentőségét. . . teljes készséggel és lelkesedéssel tesszük le tehát a fogadalmat arra, hogy mint a magyar népköztársaság legfelsőbb bíróságának tagjai ezentúl is törhetetlen hűséggel, kötelességérzettel és törvénytisztlettel fogunk közreműködni a társadalmi rend fentartására”. Nem kevésbé lelkes és emelkedett hangú volt *Juhász* Andornak, az ítélőtábla elnökének, az eskütételt megelőző teljes-ülési beszéde. „Mint a törvény előtti egyenlőség állhatatos hirdetői — mondotta — szívből üdvözljük a teljes egyenlőség és testvériség korszakának beköszöntését.” Lehet, hogy ez a lelkesedés nem volt oly őszinte, mint aminővel egyes bíráink újabban a Károlyi-korszak hazaárulási, lázadási és király sértési pereiben ítéleztek, de az a bizonyos „légköri terror”, amelyre azóta oly gyakran történt hivatkozás, legfeljebb az eskütételi készségeket indokolta, ellenben az érzelmi megnyilatkozások magyarázatát aligha adja. Való igaz azonban, hogy a bíróságnak és a bírának elég oka lett volna az őszinte lelkesedésre is. „Örömmel állapítjuk meg — így szólt a Bírói és Ügyészi Egyesület hivatalos határozata (Bírák és Ügyészek Lapja, 1918 dec. 14-iki szám), — hogy a magyar népköztársaság kormánya eddig példátlan megértéssel és melegséggel tette magáévá a bírói és ügyészi kar jogos és közérdekű kívánásait.” Helyesen írta: *Székács* Aladár (Jogállam, 1919 márc.—ápr. füzet 154.), hogy az 1893: IV. te, amely a külön bírói státust megszüntette, egyenes merénylet volt a bírói függetlenség ellen. Tehát csupán a jogfolytonosság helyreállítását jelentette az 1919. évi XXVII. néptörvény, amely a külön státust és abban az automatikus előlépést megvalósította, amelyért a bírói kar *Berinkei* Dénesnek, „aki egész befolyását és egyéniségének súlyát latba vetette”, sietett is „hálóját és elismerését” kifejezni. (Bírák és Ügyészek Lapja, 1919 márc. 14-iki szám). Hogy e nép-

törvény mennyire megfelelt , a jogfejlődésnek, annak bizonyossága az 1920: XX. te, amely a néptörvényt jelentéktelen módosításokkal majdnem szószerint átvette. Egyes törvényektől eltekintve, aminőket minden politikai átalakulás felszínre vet, a bírói kar egyeteme távol állott a politikai mozgalmaktól, sőt kifejezetten állást foglalt (a Birói és Ügyészi Egyesület igazgatóságának 1918 dec. 29-iki határozata) az 1869: IV. te. 11. §-ának eltörlése ellen, amely a bírakat eltiltja attól, hogy politikai egyesület tagjai lehessenek. Sem a bírói kar velleitálásában, sem pedig ítékezésében nem mutatkozott a Károlyi-kormányzat idején oly tünet, amely a forradalmiság jeleiről tanúskodna s amely eltérést jelentett volna a magyar bírónak politikai pártatlanságától és függetlenségétől. Ily szimptómák csak jóval később, az 1919-iki ellenforradalom után merültek fel, midőn az akkori kormány a bolsevizmus jogi liquidációjának gyűlöletes feladatát a bíróságra bízta.

Távol állt a forradalmiság az igazságszolgáltatás másik tényezőjétől, az ügyvédségtől is. Az ügyvédi kart akkoriban a hadból visszatérő és menekült ügyvédeknek súlyos gazdasági kérdései kötötték le. Az Országos Ügyvédszövetség 1918 nov. 3-án hozott határozatával biztosította a Nemzeti Tanácsot, hogy „mindenkor számíthat a magyar ügyvédi kar lelkes és odaadó támogatására”. Ha a budapesti ügyvédi kamara választmánya lemondott is, ez korántsem politikai okból, hanem ama szenvedélyes támadások hatása alatt történt, amelyeket az ügyvédi kar hadbavonult tagjai a kamara vezetősége ellen érdekeiknek állítólag hiányos védelme miatt intéztek. Ennek ellenére azonban a közgyűlés nagyban és egészben újból a kamara addigi vezetőségét választotta meg. Ami az ügyvédi karban történt, az tehát legfeljebb eredménytelen palotaforradalom volt.

Nem tartozik feladatom körébe, hogy a Károlyi-kormányzat kudarcának okairól beszámoljak, amelyeket rész-

ben ugyan a külpolitikában, részben azonban bizonyára az uralom személyes tényezőinek fogvatékosságában kell keresnünk. Akadémikus kérdés, vajjon az akkori viszonyok közt iskolázottabb politikusok, gyakorlottabb s főleg a politikai programmal érzelmeiben kongeniálisabb köz-hivatalnoki kar eredményesebben tudta volna megszervezni a háború összeomlása nyomába lépő káoszt, vajjon, ha a középosztály nem amerikázott volna, ha az ipari munkásság politikai étvágya arányban állt volna emésztő képességével, ha a parasztság több érdeklődést tanúsított volna az ország egyetemes érdekei, mint az emelkedő búzaárak iránt, szóval ha az ország más lett volna, mint aminő volt, a demokratikus és szociális jogi konszolidáció több sikerrel járt volna-e? Kétségtelen azonban, hogy a Károlyi-kormány is tudatában volt, hogy az a maroknyi ember, aki nyugateurópai értelemben képviselte a demokratikus és szociális eszmekört, nem elegendő az építő munkához és legalább is érezte, hogy e program meggyőzőtebb és képzetesebb híveket követel meg, mint aminő az a jogászság és hivatalnoki kar volt, amely egyik napról a másikra azért vallott demokratikus és szociális szint, mert félszázadon át megszokta, hogy a mindenkori kormány jelszavait kell hirdetnie, ha boldogulni kivan. Ez volt a kiindulópontja a *jogi szakoktatás* reformjának, amely szükségszerűen egészítette ki a jogalkotó kísérletet. „A bolsevizmus Magyarországon” című félhivatalos kiadvány egyik szerzője a Károlyi-kormányt, bolsevizmust, az ismeretes tücsök-bogár módszerrel destrukcióvá összevegyítve, az egyetem jogi karán kiküldött reformbizottságot „rejtelmes intézménynek” nevezi, amely szerinte „nem tett semmit”, (i. m. 675.). Ha a tudós szerző a jogi szakoktatás reformjára vonatkozó értesüléseit nem néhány kurzuslap korcsmai förmedvényéből, hanem a reformbizottság hetekig tartó tanácskozásainak gyorsírási följegyzéseiből merítette volna, akkor jóhiszeműségét feltételezve, bizonyára nem



hallgatta volna el, hogy a *Plusz* Sándor elnöklete alatt működő bizottság, amelyben a jogi karnak legjelesebb tagjai vettek részt, részletekig menő tervet dolgozott ki a tanításnak kimélyítése és korszerű továbbfejlesztésére. Célja egyrészt az abszolutórium és diplomagyárnak oly átalakítása volt, amely a hallgatókat komoly tanulásra, a tanárokat adminisztratív gyerekes formások elvégzése és tankönyveik felolvasása vagy memorizált elmondása helyett a hallgatókkal együtt végzett tudományos munkára szorítja, másrészt azonban a jogtanítás oly tervszerű kiépítése, amely a társadalmi és *gazdasági* tények ismeretéből indul ki. Hogy a tervbevett reform egyszersmind nemzetibbé kívánta tenni a jogtanítást, — nem ugyan kuruczászlóaljok, fűtykösök és gummibotok segítségével, — annak bizonyosságául elég, ha megemlítem, hogy a tanterv az első évfolyamban a magyar közjog és a magyar magánjog tanításából indult ki. Ha a magyar kultúra valamikor kiheveri azt a rettentő csapást, amelyet a „keresztény és nemzeti” politika mért rá és ráeszmél arra a kapcsolatra, amely a jog tanítása és fejlődése közt fennáll, logikai szükségszerűséggel lesz kénytelen a Károlyi-kormány reformbizottságának munkálatához visszatérni. Mert a jogtanítás e reformjának kísérlete, épp úgy, mint a jogalkotásé, a fejlődés vonalában haladt.

Aki nem helyezkedik a jognak, mint pusztá formának a történéis lényegét meghamisító látószögébe, aki nem engedi elfogulatlan ítéletét az érzelemre appelláló tartalomnélküli jelszavaktól elhomályosíttatni, kénytelen kellenetlen arra az eredményre jut, hogy a Károlyi-korszak jogi értékelésben épp oly kevéssé volt forradalom, mint ahogy éppen ezért nem lehet kudarca után sem lázadásnak minősíteni. Azok, akiket az események; az összeomlás után, mint a magyar politikának a háborúban még el nem használt töredékeit, az uralomra sodortak, teljes jóhiszeműséggel, bár — elismerem — a hozzáértés és az igazgatási ké-

pesség kisebb-nagyobb fokával arra törekedtek, hogy a magyar birodalom romjainak helyén a nyugateurópai stílusba illő épületet emeljenek. Ez a program nem ment — talán a vagyoadó kivételével — messzebb, mint ameddig bármely nyugati kultúrállamnak progresszív polgári pártjai eljutottak és azt mondhatnók, ha a Bethlen-kormány e jelszót le nem foglalta volna, hogy az arany középutat képviselte a bal- és jobboldali szélsőség közt. Valóságos káromlása a magyarság nemzeti sajátosságának, ha a reakció képviselői az évtizedeken át jelszavakként hirdett demokratikus és szociális haladás komoly és becsületes megvalósítását a nemzeti gondolattal ellentétesnek tüntetik fel. Sajnos, a progresszív gondolatnak vagy helyesebben a magyar nemzeti eszmének e megrágalmazása épp oly régi, mint a magyar állam. Kezdődik Szent István korában, midőn a kereszténység, mint az „új idők dalaival” nyugatról beáramló kultúra ellen Koppány és társai pusztítva és öldökölve hirdetik a fajvédelmet és épp úgy vissza tér a Martinovics-féle összeesküvés, mint a szabadságharc leverése után megnyilvánuló „nemzeti” közvéleményben Amily szembeszökő e tény, épp oly szembeszökő magyarázata is. Részint a honfoglalás korából egy évtizeden át minden fajkeveredés ellenére fenmaradó katonai szellem, részint a földbirtoknak egyenlőtlen megoszlása okozta, hogy Magyarországon számottevő magyar középosztály ki nem fejlődhetett. Míg a nyugateurópai államokban a francia forradalom eredményeit egész Európa számára biztosító 48-as forradalom a harmadik rendet a progresszív gondolatnak letéteményesévé tette, az ipari fejlődés a munkásosztálynak politikai hatalmat kölcsönzött, nálunk a politikai uralom kizárólag a nemesség és a XIX. század folyamán vele szövetkező fináncnöke kezében maradt. Minden demokratikus és szociális törekvés tehát, amely akár az uralkodóház részéről, akár a nyugateurópai eszméket képviselő kisebb értelmiségi csoportok, akár az öntudatra eszmélni kezdő

ipari munkásság részéről a „történelmi osztályok” politikai hatalmának kizárólagossága ellen irányult, egyet jelentett az államot politikailag képviselő népréteg: a nemzet elleni támadással.

Amíg az osztrák-magyar monarchia fennállt, a feudális osztályok az uralkodóháznak az alkotmányosságtól leplezett hatalmára támaszkodva, a társadalomnak e mesterként egyensúlyhelyzetét fenn tudta tartani. De a monarchia felbomlása után Magyarországnak, ha államiságát meg akarja őrizni, önállóan bele kell illeszkednie az európai környezetbe. Ezt a környezetet pedig a győztesek militarista örülete, a sovinizmus tobzódásának minden látzata ellenére a demokratikus és szociális eszmékör jellemzi. Aki azt találja hinni, hogy a háborúban és még inkább az u. n. békekötéskor oly súlyos kudarcot vallott parlamentarizmusnak reakciójaként győzedelmeskedő orosz, olasz, spanyol kisebbségek uralma állandósulhat s a magyar ellenforradalom 1919-ben csak megelőzte az európai fejlődést, épp oly tévedésben van, mint 1815 után a Metternichék és Gentzek voltak, akik a szent szövetség örökkévalóságában hittek. Ámde az azóta lepergett évszázad lényegesen meggyorsította a népek akcióinak és reakcióinak ütemét. Magyarország politikailag e pillanatban újabb honfoglalás előtt áll, amelynek sikere attól függ, hogy az országnak politikailag számottevő néprétegei mennyire bírják magukévá tenni és uralomra vinni ezt a demokratikus és szociális gondolatkört, amelynek a Károlyi-kormányzat jóhiszemű, bár az adott helyzetnél fogva erőtlén képviselője volt. Aki tehát nem óhajtja, hogy az ország még számos évtizeden át a Balkánt tipikusan jellemző háborúskodások és forradalmak színtere legyen, annak arra kell törekedni, hogy a Károlyi-„forradalom” eszmei programja valóra váljon.